

INNTRYKK

JOURNALISTEN SOM

MORALSK REVISOR

Hvem har rett av publikum og journalistene? Antakelig tar begge gruppene feil. Demokrati krever mer enn presseoppdrag, og ytringsfrihet kan ikke sammenliknes med biler. Like fullt er journalistenes opphøyde selvbilde et faktum. Det er et forholdsvist nytt fenomen.

Jeg har undersøkt hvordan selvbildet til norske journalister har utviklet seg fra femtitallet til i dag, ved å bruke norske journalistpriser som

historisk spor. Det viser at utviklingen av yrkesideologien til journalistene har gått i en svingete bane.

Partipressens rammer

Etter at den moderne norske pressen ble opprettet på slutten av 1800-tallet, levde den som partipresse i hundre år. Norske journalister oppfattet seg som partiens trofaste tjenere. De hadde ganske stor frihet, så lenge de respekterte rammen partiene satte. Respekten for partiorganisasjonen var et gitt premiss. Det var rett og slett utenkelig en menig journalist skulle kritisere eller overprøve partiets lovlige vedtak.

Partipressen sprakk nærmest ved et uhell. Det kan tidfestes nøyaktig til de tidlige morgentimene 26. september 1972. Uten at noen hadde tenkt over det, var folkeavstemningen om EF satt opp som en fullskala test som viste om partipressen virket slik alle trodde. 80 prosent av avisopplaget gikk inn for EF. Da neiflertallet var talt opp, ble det samtidig klart at partipressen ikke var et effektivt propagandaapparat.

Oppløsningens tid

Troen raknet, og systemet brøt sammen. De gamle partiavisene sto igjen som fullt fungerende ruiner, styrt av redaktører som ikke ante hva de skulle gjøre. En ung, radikal og universitetsutdannet generasjon journalister sto klar til å innta apparatet. Resultatet ble et ideologisk og faglig frislipp av dimensjoner.

Syttitallets journalistgenerasjon var ikke så dogmatisk som mange tror i dag, og som de ble anklaget for å være den gangen. Et felles trekk i syttitallsradikalismen var et nærmest altomfattende rettferdighetsideal. Ikke bare skulle verdens ressurser utjevnes. Også oppmerksomheten skulle fordeles likt. Det førte til en voldsom utvidelse av journalistikkens temaer, og nye skrivemåter. Alt skulle fram i lyset, fra dagliglivet på den afrikanske landsbygda til våre seksuelle fantasier.

Dette kan kalles norsk journalistikkens sosiologiske periode. En blanding av byplanlegging, kritisk popmusikk og personlig kreftbehandling ble pøst ut over publikum. Journalistene oppdaget snart at de støtte på fordommer. Dermed fikk mye av journalistikken et ideologisk preg. Man skulle tjene folket, men siden folket var en del av problemet, måtte folket forandre seg.

Dette skapte naturligvis rabalder. All norsk journalistikk var heller ikke slik. Men de nye temaene og skrivemåtene ble hyllet av pressens egne organisasjoner. De fikk jevnlig norsk journalistikkens høyeste utmerkelse, Narvesenprisen.

Den moralske vendingen

Norske journalister begrunnet denne vendingen ved å utrope sitt eget fag til et høyverdig moralsk prosjekt. Også i partipressen hadde de kjempet den gode strid, men da var de bare fotsoldater for partiene. Da partipressen brøt sammen, overtok journalistene selv ansvaret for å definere hva som var gode formål. Denne moralske vendingen var en forutsetning for selvbildet til vår tids journalister.

Selve grunnloven i den moralske vendingen er Vær varsom-plakaten. Den ble skrevet om fra bunnen i 1974/75, og åpnet med følgende påstand:

«En fri presse ivaretar viktige oppgaver i vårt samfunn ved formidling av informasjon, debatt og samfunnskritikk.»

I dag er dette en selvfølge. I 1974 var det nytt. Gjennom denne formuleringen tildelte journalistene seg selv et samfunnsoppdrag, og utnevnte pressen til demokratiets fundament. Det ble tatt som en selvfølge at pressen måtte være fri og uavhengig.

Pressen skulle være fri, men ikke nøytral. Plakaten fortalte at pressen skulle "avdekke kritikkverdige forhold". Hvilke normer kritikken skulle bygge på sto det ingen ting om. Det alle forsto, var likevel at kritikken ikke kunne ta utgangspunkt i politiske ideologier. Det ville kollidere med normen om fri informasjonsformidling, som sto i neste punkt.

Det alternativet som sto igjen, var at journalistenes samfunnskritikk måtte bygge på et udefinert moralsk grunnlag. Samtidig skulle journalistene stå fritt til å kritisere alt og alle. I praksis betyr det at journalistene plasserte seg selv i en privilegert posisjon, der de kunne kritisere alt som var vondt og leit, og hevde at de var for alt som var godt.

Den som inntar en slik posisjon må holde en høy profesjonell standard. Norsk Journalistlag satte derfor i gang en stor etisk rensingskampanje, som endte med at PR-medarbeiderne ble kastet ut av fagforeninga.

Samtidig viste det seg at slett ikke alle journalister følte at deres daglige oppgaver var spesielt opphøyd. Det førte til en del ironiske kommentarer. Så stilnet kritikken.

Motsetningsfylt

Ideen om den frie pressens samfunnsrolle var slett ikke noe venstreprosjekt. Den var hentet fra den liberale presseideologien i USA og Storbri-

Norske journalister har høye tanker om seg selv. De omtaler gjerne journalistikken som demokratiets fundament. Publikum mener som regel noe annet. De rangerer journalister på nivå med bruktbil-selgere.

Tekst: **MAGNE LINDHOLM**

Førsteamanuensis ved Journalistutdanningen, Høgskolen i Oslo og Akershus
Kronikken er skrevet på grunnlag av avhandlingen **Journalistikkens autoritet**, som kan lastes ned via <http://www.lindholm.no/boker/journalistikkens-autoritet/>

tannia. Denne ideologien var utviklet i en presse som er uavhengig fordi den har kommersiell suksess. Den norske journalistideologien som ble introdusert på 1970-tallet kombinerte altså en vag radikalisme med et syn på pressens samfunnsrolle som var hentet fra verdens tøffeste mediemarked.

Limet som får denne motsetningsfylte ideologiske pakka til å henge sammen er det moralske elementet. Journalistene skal være samfunnets rensende kraft, som etterprøver den moralske gehalten i enhver handling. Samtidig kan kontrasten mellom høye idealer og daglige rutiner bli et problem, både for journalistene og publikum. Presseorganisasjonene har likevel hatt suksess med å selge inn sin ideologiske pakkemeløsning. Enhver norsk utredning om mediepolitikk tar journalistenes oppfatning av pressens rolle i demokratiet som et gitt faktum.

Problemet med en moralsk begrunnelse for journalistisk aktivitet er at noen kan be journalistene om å forklare seg om sine verdier. Det truer den opphøyde posisjonen. I samme øyeblikk som hun toner flagg, reduseres journalisten til en vanlig samfunnsaktør. Journalister snakker derfor heller om metode enn om moral. Når de presenterer sine beskyldninger, sier de sjelden hvilken norm kritikken bygger på. Det avgjørende er at enhver påstand skal dokumenteres. Derfor blir kildearbeidet kjernen i den moderne journalistikkens profesjonalitet.

Konsernpressen

Det ideologiske nybrottsarbeidet som ble utført på 1970-tallet preger norsk presse den dag i dag, men det skjer innenfor trangere rammer. Midt på 1980-tallet entret økonomene mediebransjen. Resultatet ble en vill oppkjøpsbølge, og i 1990 var norsk presse underlagt tre profesjonelle mediekonsern. Like etter ble siste rest av NRK-monopolet brutt. Konsernpressens epoke hadde begynt.

Konsernpressen innførte et nytt sett rammer for journalistenes virksomhet. Journalistenes frihet ble innskrenket av sentralstyring og inntjeningskrav. I denne situasjonen kom den profesjonelle dyktigheten som journalistene hadde dyrket fram etter partipressens fall til nytte. Bare journalistene kunne levere den ettertraktete varen troverdighet. Profesjonaliteten ble journalistenes redning i en hardere bransje. Den var journalistenes viktigste våpen når de måtte forsvare sitt eget handlingsrom.

SKUPs reformisme

Den profesjonelle dyktighetens betydning for journalistenes markering av egen posisjon kommer klart til syne i SKUP-prisen, som deles ut av en fri stiftelse styrt av journalister. Helt siden den ble etablert i 1990 har SKUP vært den journalistprisen som har høyest status. SKUP er en metodepris, men stiftelsens talspersoner hevder gjerne at den kritiske, undersøkende journalistikken er det tydeligste uttrykket for journalistikkens samfunnsoppdrag.

Samtidig framstiller de den undersøkende